

II DIE ERASMUSSE VAN GARSTFONTEIN

1. Inleiding

Hoofstuk een dien as inleiding van die Victoriaanse argitektuur in Pretoria en omgewing om sodoende 'n agtergrond te skep sodat daar 'n beter begrip kan wees vir die Erasmuskasteel se belangrikheid. Ewe belangrik as die argitektoniese kennis, moet daar ook na die mense gekyk word wat dié besonderse huis laat bou het.

Garstfontein en die geskiedenis van die Erasmusfamilie kan nie los van mekaar beskou word nie. Die familielyn word teruggetrek na die Kaap vanwaar hulle gemigreer het na Transvaal. Talle kindersterftes word aangeteken en die tradisionele gebruik van naamgewing het gehelp om die direkte lyn te bepaal. J.J. P. Erasmus (1863 - 1940) het wel in die Anglo-Boereoorlog (ook bekend as die Suid-Afrikaanse oorlog) geveg en is gevang. Sy nasate vertel hoe daar nog koeëlgate in die 1890-huis se solderdeur was, soos die Engelse op hom geskiet het. Hy lê op 19 Junie 1900 die Eed van Getrouheid aan die Britse Troon af. Na sy vrylating gaan hy terug na sy plaas en voorsien Pretoria onder andere van vleis en leiklip wat bygedra het tot sy rykdom.¹

2. Uiteensetting van die genealogie

Die navorser het probleme ondervind om die genealogiese lyn van die Erasmusse van die plaas Garstfontein te bepaal. Daar het oor die jare 'n groot verwarring ontstaan oor die afkoms van die Erasmusse van Garstfontein. Daar

---

¹ TAB: TKP 154; Persoonlike inligting: Mnr. J.J.P.E. Pienaar, kleinseun van Jochemus en Johanna Erasmus, Cradocklaan 185, Pretoria, 2001-08-01.

word onder andere aangeneem dat die Erasmusse van Garstfontein afstam van die Voortrekker Lourens Abraham Erasmus (b3c11d1)² en dan meer spesifiek word die fout telkens gemaak dat Carel Jacobus Erasmus(b3c2d2e5f?)³ afstam van Lourens Abraham Erasmus se eerste seun, Daniel Elardus Erasmus (b3c11d1e1).⁴ Daar het meer as een Erasmus familie aan die Groot Trek deelgeneem. So kry 'n mens dan dat broers dikwels met hulle gesinne saam getrek het of dan ook terselfdertyd aan die Groot Trek deelgeneem het. Waar daar verdere verwarring bestaan, is met die familienaam. Die Erasmusse was baie getrou met hulle familiebetekenings en dieselfde naam word in verskillende takke van die families herhaal. Die aanname kan byvoorbeeld gemaak word dat 'n spesifieke persoon tien plase besit het, terwyl dit in werklikheid dalk 'n klomp neefs kon gewees het wat net dieselfde naam gehad het. Deur onder andere die boedels na te gaan, kan die verskillende persone onderskei word, asook die plase en erwe wat hulle besit het.

Die stamvader van die Erasmusfamilie in Suid-Afrika is Pieter Erasmus wat as immigrant uit Nederland gekom het. Dit was gedurende die tydperk van die regering van Simon van der Stel (1679-1699). Van der Stel (14 Oktober 1563-24 Junie 1712) het die owerhede gevra vir geskikte koloniste wat verniet na die Kaap vervoer sou word. Elke immigrant sou dan 'n plaas kry, so groot soos wat hy dit sou kon bewerk. Volgens D. J. Erasmus het Pieter Erasmus hom in 1693 as boer op die plaas Groenkloof in Drakenstein gevestig. Volgens N. H. Theunissen het hy reeds voor 1688 in Suid-Afrika voet aan wal gesit. Volgens C. Pama het Pieter Erasmus in 1691 burger geword. Pieter Erasmus is in 1731

---

² A. A. Coetzee en E. M. Erasmus, Die lewensverhaal van die pionierboer en Voortrekker Lourens Abraham Erasmus, *Suid-Afrikaanse tydskrif vir Kultuurgeskiedenis* 13(2), November 1999, pp. 20-38.

³ J. A. Heese en R.T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-222.

⁴ A. A. Coetzee en E. M. Erasmus, Die lewensverhaal van pionierboer en Voortrekker Lourens Abraham Erasmus, *Suid-Afrikaanse tydskrif vir Kultuurgeskiedenis* 13(2), November 1999, pp. 20-38.

oorlede. Volgens N. H. Theunissen is hy in 1697 getroud met Maria Elisabeth Joost(e) (ook Joosten gespel) wat in Nederland gebore is. Maria Elisabeth Joost het in September 1723 gesterf. N. H. Theunissen meld dat Maria Elisabeth Joosten waarskynlik die suster was van die stamvader Frans Jooste(n) wat van Lippstadt in Duitsland afkomstig was. Frans Jooste het in 1693 na die Kaap gekom. Reeds in dié stadium is daar baie teenstrydighede ten opsigte van genealogiese inligting tussen die verskillende bronne wat die navorser geraadpleeg het.⁵

Al die bronne wat geraadpleeg is, is dit eens dat Lourens (b3) die tweede seun van Pieter Erasmus is. Lourens Erasmus is op 22 Junie 1704 in die Nederduits Gereformeerde gemeente te Drakenstein gedoop. Hy was 'n burger in Drakenstein en het in sy pa se voetspore gevolg en ook in daardie omgewing geboer. Hy is op 9 Desember 1731 getroud met Martha Pienaar, die dogter van Jacques Pienaar (Pinard) en Louisa Cordier. Volgens D. J. Erasmus is Martha Pienaar die dogter van Jacques Pienaar en sy tweede vrou, Martha le Febre. Jacques en sy tweede vrou is in 1705 getroud. Volgens N. H. Theunissen was Lourens Erasmus se vrou, Martha Pienaar, die kleindogter van die Hugenoot Jacques Pinard en sy vrou Esther Fouché. Hier meld elke bron 'n ander moeder vir Martha Pienaar. Verder is daar ook probleme met die kinders se genealogiese nommers en teenstrydighede in die verskillende bronne rondom Lourens en Martha se kinders. Die bronne verskil ook baie ten opsigte van die aantal kinders wat Lourens en Martha gehad het. Volgens oorlewering, sou

---

⁵ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, p. 212; C. C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die Kaapse families I*, p. 201; D. J. Erasmus, 'n *Tak van die Erasmus-familie*, pp. 5-6; J. H. Redelinghuys, *Die Afrikaner-familienaamboek*, p. 80; W.J. de Kock, *Suid-Afrikaanse Biografiese woordeboek I*, p. 852; N. H. Theunissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8 (373), 11 Mei 1945, p.25.

Lourens Erasmus ook 'n buite-egtelike kind by 'n slavin gehad het.⁶

Volgens D. J. Erasmus het Lourens en sy vrou Martha twaalf seuns en drie dogters gehad. Volgens N. H. Theunissen het Lourens en Martha nege kinders gehad; volgens C. C. de Villiers was dit vyftien kinders en volgens J. A. Heese sestien. Dus is dit te verstane dat die genealogiese nommers wat aan die kinders toegeken is van bron tot bron sal verskil. Dit is dan ook moontlik dat van die bronne nie die kinders noem wat op 'n jong ouderdom oorlede is nie. Die twee geslagregisters wat afsonderlik saamgestel is deur S. E. Biesenbach en J.W.J. Fouché word vervolgens geherewalueer en die foute wat daarin voorkom, reggestel.⁷

In die geslagsregister volgens S. E. Biesenbach word melding gemaak van die oudste kind van Lourens en Martha Erasmus, naamlik Pieter Erasmus (b3c1). Volgens C. C. de Villiers stam die Erasmusse van Garstfontein af van dié seun Pieter. Volgens J. A. Heese skyn dit asof Pieter die tweede seun was en Lourens die eerste. Heese verstrek dan die volgende inligting: Lourens is in die Paarl op 21 Augustus 1729 gedoop en hy trou op 28 Junie 1750 op Tulbagh met Abigaël Geertruy Pienaar, dogter van Abel Pienaar. Abigaël is op 2 Julie 1735 gedoop. Tog, volgens al die bronne wat die navorser geraadpleeg het, is dit wel Pieter Erasmus van wie die Erasmusse van Garstfontein afstam. As 'n mens aanneem dat Lourens (b) en sy vrou Martha Erasmus hulle kinders streng volgens die gebruik van familiebenaming laat doop het, sou dit dan ook meer sin

⁶ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, p. 212; C. C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die Kaapse families I*, p. 201; D. J. Erasmus, 'n *Tak van die Erasmus-familie*, pp. 5-6; N. H. Theunissen, *Die familie Erasmus*, *Die Brandwag* 8 (373), 11 Mei 1945, p.25.

⁷ J. A. Heese en R.T.J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, pp. 201-204; D. J. Erasmus, 'n *Tak van die Erasmus-familie*, p. 6; N.H. Theunissen, *Die familie Erasmus*, *Die Brandwag* 8 (373), 11 Mei 1945, p. 25; Geskrewe inligting; S.E. Biesenbach, *Erasmus nasaat en genealoog*, Amosstraat 63, Colbyn, Pretoria; J.W.J. Fouché, *Direktoraat Openbare Betrekkinge van Krygkor*, Pretoria, 1992-02-06.

maak dat Pieter(b3c1) hulle eerste seun is, aangesien hy sy oupa, die stamvader, se naam dra.⁸

Pieter Erasmus (b3c1) is op 14 April 1732 in die Nederduits Gereformeerde gemeente op Drakenstein gedoop. Dit is egter net volgens C.C. de Villiers en S.E. Biesenbach se geslagregisters dat Pieter as c1 aangedui word, want volgens J.A. Heese het hy 'n ouer broer, Lourens (reeds gemeld), gehad en volgens N. H. Theunissen was c1 'n ouer suster, naamlik Louisa. Pieter was 'n burger van Stellenboch. Met sy veeboerdery wat al hoe meer uitgebrei het, het die behoefte ontstaan om meer weiding vir die vee te bekom en sodoende het die boere meer na die binneland getrek. Goewerneur Willem Adriaan van der Stel (24 Augustus 1664 - 6 November 1733) het 'n buitepos begin waar die huidige Tulbach geleë is . In 1743 was die mense in Tulbach op geestelike gebied baie verwaarloos; kerkbywoning was nie baie goed nie en daar was nie behoorlike formele opvoeding vir die kinders beskikbaar nie. Pieter trou op 22 Junie 1756 met Johanna Elisabeth Bockelenberg (ook Bokkelberg gespel). Pieter en Johanna Elisabeth het vyf seuns en drie dogters gehad. Johanna Elisabeth is gedoop op 24 April 1735 en sy was die tweede kind van Daniel Bockelenberg (gedoop op 17 Julie 1707) en Isabeau Loret (Lauret). Daniel Bockelenberg en Elisabeth (ook Elizabeth gespel) Loret is op 25 Mei 1732 getroud. Dokter Johannes Bockelenberg, Elisabeth Bockelenberg se oupa, is in 1668 in Kolberg in die provinsie Pommere in Duitsland gebore. Johannes Bockelenberg is met Johanna van den Bosch op 22 Oktober 1705 getroud. Dit was Johannes se tweede huwelik. Johannes was vir 'n tyd hoofchirurgyn op

---

⁸ J. A. Heese & R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, pp. 201-204; N. H. Theunissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11, p. 25; Geskrewe

Mauritius en na 1705 dokter en Heemraad op Stellenbosch. Hy sterf in 1709.⁹

Pieter en Johanna Elisabeth se oudste seun, Daniel Jacob (b3c1d2) is op 5 November 1758 gedoop en hy was 'n burger van Stellenbosch. Hy trou op 8 April 1781 met Maria Elisabeth Prinsloo. Sy tweede huwelik met Maria Sibella Roelofse op 12 September 1790 is in Kaapstad voltrek. Die grense van die kolonie is deur die Kaapse owerhede altyd dieper die binneland ingeskuif. Teen 1780 (toe Daniel Jacobus Erasmus 22 jaar oud was) is die Visrivier as oosgrens beskou. Daniel Jacobus Erasmus en sy gesin het later in die grensgemeente, Graaff-Reinet gaan woon, waar die toestande nie van die allerbeste was nie. Voortdurende botsings met die Xhosas en die nood vir geestelike welstand was hoog. Elke huis het sy Statebybel gehad, wat die gesin daaglik gebruik het vir huisgoddiens. In 1786 is die sieketrooster, Hermanus ter Smitten aangestel. Die Nederduits Gereformeerde gemeente van Graaff-Reinet is in 1792 gestig.¹⁰

Volgens S. E. Biesenbach lyk dit asof die naam "Daniel", wat inslag gevind het by die Erasmusse, heel moontlik van Johanna Elisabeth Bochelenberg se pa afkomstig was. Verder voer Biesenbach aan dat Jacques moontlik deur die verloop van tyd Jacobus geword het. Biesenbach gee dan ook b3c1d2 aan as

---

inligting: S. E. Biesenbach, Amosstraat 63, Colbyn, Pretoria; J.W.J. Fouché, Direkoraat Openbare Betrekkinge van Krygkor, Pretoria, 1992-02-06.

⁹ J.A. Heese en T. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-214; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, p. 201; D. J.Erasmus, *'n Tak van die Erasmus-familie*, pp. 7-8; D.W. Krüger, *Suid-Afrikaanse biografiese woordeboek II*, p. 801; N. H. Theunnissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11, p. 25; Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach,...; J.W.J. Fouché,..., Pretoria, 1992-02-06. *Suid-Afrikaanse biografiese woordeboek II*, p. 801; N.H. Theunnissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11, p. 25; Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach,...; J.W.J.Fouché,..., Pretoria, 1992-02-06.

¹⁰ J. A. Heese en R.T.J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-214; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, p. 201; D. J. Erasmus, *'n Tak van die Erasmus-familie*, pp. 9-10; N.H. Theunnissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11; Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach, Amosstraat 63, Colbyn, Pretoria; J.W.J. Fouché, Direkoraat Openbare Betrekkinge van Krygkor, Pretoria, 1992-02-06.

Daniel Jacobus Erasmus. Behalwe vir J. W. J. Fouché is dit teenstrydig met die ander bronne wat die navorser geraadpleeg het.¹¹

Daniel Jacob (us) en sy vrou Maria Elisabeth Prinsloo se enigste seun Daniel Jacobus (b3c1d2e5) is op 30 Junie 1785 gebore en op 15 November 1789 gedoop. Daniel Jacobus (b3c1d2e5) trou op 10 Julie 1807 met Cornelia Jacoba Susanna Kruger. Cornelia Jacoba Susanna Kruger is op 3 Julie 1791 gebore en op 13 Julie 1791 gedoop. Sy was die dogter van Pieter Ernst Kruger en Anna Catharina van Aswegen.¹²

Volgens S. E. Biesenbach het Daniel Jacobus en Cornelia Jacoba Susanna Kruger sestien kinders gehad, waarvan ses reeds op 'n jong ouderdom gesterf het. Volgens J. H. Heese kon dit nie moonlik wees nie, want Daniel Jacobus het reeds in 1813 weer in die huwelik getree met Jacomina Elizabeth Bothma. C.C. de Villiers en N. H. Theunissen maak geen melding van 'n tweede huwelik nie. Volgens die boedel van Cornelia Jacoba Susanna Erasmus (Kruger) was sy die langlewende en in die boedel word dit duidelik gemeld dat sy die weduwee van Daniel Jacobus Erasmus was. Volgens Cornelia Jacoba Susanna se boedel is sy in 1902 oorlede en haar man, Daniel Jacobus Erasmus is op 2 November 1875 oorlede. Die navorser kon nie die boedel van Daniel Jacobus Erasmus opspoor nie. Nie een van die persone wie se boedels nagegaan is, het aan hom behoort nie. Volgens C.C. de Villiers het Daniel

¹¹ J. A. Heese en R.T.J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-214; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, p. 201; D. J. Erasmus, *'n Tak van die Erasmus-familie*, pp. 9-10; N.H. Theunnissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11; Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach, Amosstraat 63, Colbyn, Pretoria; J.W.J. Fouché, Direkoraat Openbare Betrekkinge van Krygkor, Pretoria, 1992-02-06.

¹² J. A. Heese en R.T.J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, p. 201; D. J. Erasmus, *'n Tak van die Erasmus-familie*, pp. 9-10; N.H. Theunnissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11; Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach, Amosstraat 63, Colbyn, Pretoria; J.W.J. Fouché, Direkoraat Openbare Betrekkinge van Krygkor, Pretoria, 1992-02-06.

¹³ *Ibid.*

Jacobus en Cornelia Jacoba Susanna Kruger vyf kinders gehad en volgens J.A. Heese blyk dit dat hulle ses kinders gehad het.¹³

Nie onder een van die name van die kinders kon die navorser Carel Jacobus Erasmus se naam vind nie, maar tog gee S.E. Biesenbach hom aan as Karel (Carel) Jacobus Erasmus (b3c1d2e5f16). Die navorser het die sterfkennis in die Nasionale Argief van Suid-Afrika geraadpleeg om Carel Jacobus Erasmus se ouers te bevestig. Volgens die sterfkennis is Carel Jacobus Erasmus se ouers Daniel Jacobus **Elardus** Erasmus en sy ma Cornelia Susanna Jacoba Erasmus (gebore Kruger). Volgens die sterfkennis is Carel Jacobus Erasmus in 1832 gebore. S.E. Biesenbach bevestig dit en gee meer besonderhede: Carel Jacobus Erasmus is op 19 April 1832 gebore en op 3 Junie (Januarie?) 1833 in Uitenhage gedoop. Dié inligting is verkry uit die stamregister wat voor in die Bybel van Daniel Jacobus Erasmus van Zwartkop voorkom.¹⁴

---

¹⁴ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, pp. 201-204; N.H. Theunissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11, p. 25; Geskrewe inligting: S. E. Biesenbach, ...,s.a.; J.W.J. Fouché, ..., 1992-02-02; TAB: Boedel 1127; TAB: Boedel 0/19552.

Figuur 5: Carel Jacobus Erasmus
wat Garstfontein gekoop
het.

Foto: B. Nell, Krygkor
fotoversameling, s.a.

Heelwat Erasmus-gesinne het die Groot Trek meegemaak en het hulle op verskillende plekke in Transvaal¹⁵ gevestig.

Carl Jacobus Erasmus (b3c1d2e5f15) is getroud met Martha Louisa Prinsloo en hulle het op die plaas Garstfontein gewoon. Martha Louisa sterf op 30 Augustus 1898. Haar boedel kon nie in die argief opgespoor word nie. Carl Jacobus Erasmus is op 12 Oktober 1902 oorlede.¹⁶ Carl is in dieselfde jaar as sy moeder oorlede.

---

¹⁵ Transvaal bestaan tans onder andere uit Gauteng, Mpumalanga, Limpopo en Noordwes.

¹⁶ Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach, ..., s.a.; J.W.J. Fouché, ..., 1992-02-02.

Figuur 6: Martha Louisa Erasmus (geb. Prinsloo) wat die kruiedokter was.

Foto: B. Nell, Krygkor fotoversameling, s.a.

Carel Jacobus Erasmus en Martha Louisa Prinsloo se tweede seun, Jochemus Johannes Petrus Erasmus (b3c1d2e5f15g2) is op 30 Augustus 1863 in Pretoria gebore. Jochemus Johannes Petrus Erasmus is getroud met Johanna Jacoba van Schalkwyk wat op 24 Mei 1864 gebore is. Hulle is binne gemeenskap van goedere getroud. Hulle het op die plaas Garstfontein gewoon en het dan ook die Erasmuskasteel laat bou. Jochemus Johannes Petrus Erasmus is oorlede op 3

Maart 1940 en Johanna Jacoba Erasmus sterf op 14 Desember 1948.¹⁷

Albertus Philippus Jacobus Erasmus (b3c1d2e5f15g2h7) is op 20 Oktober 1899 gebore, tien dae nadat die Anglo-Boereoorlog uitgebreek het. Albertus is die seun van Jochemus Johannes Petrus Erasmus (b3c1d2e5f15g2) en Johanna Jacoba van Schalkwyk. Albertus Philippus Jacobus Erasmus het getrou met Gertruida Johanna Mulder, maar hulle is geskei. In daardie tyd is dit gewoonlik as 'n skande beskou om te skei en die kerk het 'n sterk standpunt hieroor ingeneem. Volgens 'n dokument gerig aan die hooggeregshof deur Alfred Ernest Hazelhurst om as administrateur en eksekuteur op te tree in die boedel van Albertus, is hy op 29 Augustus 1941 oorlede. In die sterfkennis en op die grafsteen word 30 Augustus 1941 aangegee as die sterfdatum.¹⁸

Albertus is in die plaashuis op Waterkloof nommer 29 oorlede. Albertus se moeder, Johanna Jacoba van Schalkwyk het nog geleef en in die Erasmuskasteel bly woon. Hieruit kan afgelei word dat Albertus nooit volle beheer oor die Kasteel gehad het nie. Albertus se seun, Jochemus Rasmus Erasmus (Emus) (b3c1d2e5f15g2h7i1), gebore op 27 Februarie 1930, was toe veertien jaar oud en is na Kimberley gestuur om naby sy ma, Gertruida Johanna Roux (vroeër Erasmus, gebore Mulder), te wees. Albertus se testament het bepaal dat Jochemus Rasmus op die ouderdom van 21 jaar 'n bedrag van £ 500 sou ontvang en die hele restant van die boedel sou aan Jochemus Rasmus toegeken word wanneer hy dertig jaar oud word. Jochemus Rasmus is in 1977 onteien ten behoeve van die Republiek van Suid-Afrika.

¹⁷ Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach,...,s.a.; J.W.J. Fouché,...,1992-02-06 Erasmusbegraafplaas, ou beeskraal, Erasmuskasteel, Kasteel 609, Pretoria, grafte van Jochemus Johannes Petrus Erasmus en Johanna Jacoba Erasmus (gebore Van Schalkwyk), 1999-09-18; TAB: Boedel MHG 3668/40.

¹⁸ Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach,...,s.a.

Jochemus Rasmus is getroud met Ramona Bereniece Botha en hulle het 'n seun, Carel Jacobus Erasmus (b3c1d2e5f15g2h7i1j1).¹⁹

2.1 Verwarring ten opsigte van die Voortrekker voorouer

Oor die jare heen het verwarring ingetree oor die afkoms van die Erasmusse van Garstfontein. Daar is bloot aangeneem dat Carel Jacobus Erasmus die seun van Daniel Elardus Erasmus (b3c12d1e1) en Petronella Catharina Gous is. Daniel Elardus Erasmus (b3c12d1e1) is die eerste kind van Lourens Abraham Erasmus (b3c12d1) en Helena Geertruij Bekker. Die aannames word dan ook gemaak dat Daniel Elardus Erasmus die plaas Doringkloof besit het, wat nie die geval was nie. Dit is wel 'n Daniel Elardus Erasmus (b3c12d3e5) wat die plaas besit en volgens N. A. Coetzee was dit Lourens Abraham Erasmus (b3c12d3e10) wat gebore is op 14 Junie 1826 se broer. Hierdie twee broers stam egter nie van Lourens Abraham, (b3c12d1) die Voortrekker, af nie. Hulle is die kinders van Lourens Abraham se broer, Daniel Jacobus (b3c12d3) wat op 5 November 1786 gebore is. Soos reeds genoem was dit die D. J. Erasmus wat op 10 Julie 1807 op Swellendam met Cornelia Jacoba Susanna Kruger wat in 1791 gebore is, getrou het. Soos ook reeds vroeër gemeld, was sy die dogter van Pieter Ernst Kruger en Anna Catharina van Aswegen. Hier ondervind die navorser 'n groot probleem wat reeds vroeër opgeduik het. Dis presies dieselfde gegewens van dieselfde persoon wat hier in J.A. Heese se bron gegee word van Daniel Jacobus (b3c12d3) en dan by Daniel Jacobus (b3c2d2e5). Al verskil wat intree is dat Daniel Jacobus (b3c12d3) se doopdatum 5 November 1786 teenoor Daniel Jacobus (b3c2d2e5) se doopdatum van 15 November 1786 is. Daar is dan ook 'n verskil ten opsigte van hulle kinders se name. C.C. de Villiers maak dan wel melding van Daniel Jacobus (b3c2d2e5) wat getroud is met

¹⁹ Geskrewe inligting: S.E. Biesenbach, ..., s.a.; J.W.J. Fouché, ..., 1992-02-06; A.M. van Schoor, Kasteel op Boereplaas, *Die Brandwag* 10(390), 1945-09-07, pp. 20, 32; Erasmusbegraafplaas, ou beeskraal, by die Erasmuskasteel, Kasteel 609, Pretoria, grafte van Albertus Phillipus Jacobus Erasmus, Johanna Jacoba Erasmus (gebore Van Schalkwyk), 1999-09-18; TAB: Boedel 3224-6/41; Aktekantoor/TAB: Aktenommer T1767/1977.

Cornelia Jacoba Susanna Kruger; hy maak ook geen melding van 'n tweede huwelik met Jacomina Elizabeth Bothma nie (soos reeds genoem).²⁰

Dit is dus te verstane dat daar sulke verwarring ontstaan het oor die afkoms van die Erasmusse van Garstfontein. Indien 'n mens sou aanvaar dat J.A. Heese se inligting oor Daniel Jacobus (b3c12d3) korrek weergegee is, sou dit aandui dat Daniel Elardus (b3c12d3e5) wel kon deelgeneem het aan die Groot Trek en homself uiteindelik op Doornkloof kom vestig het aangesien sy seun Daniel Jacobus Elardus (b3c12d3e5f?) op die plaas Doornkloof in Pretoria gebore is. Tog kan 'n mens nie hieruit aflei dat Carel Jacobus Erasmus saam met sy ouers die Groot Trek meegemaak het nie, aangesien hy op Uitenhage gebore is in 1832, wat twee jaar voor die huwelik is van Daniel Elardus (b3c12d3e5) met Sara Margaretha Jacobs op Cradock op 2 Maart 1834, indien Daniel Elardus en Sara Margaretha Jacobs sy ouers was.²¹

Volgens R. Searle is Daniel (Daniël) Jacobus Erasmus (b3c12d3) gebore op 30 Junie 1785 en het op Brintjieshoogte (tussen Cradock en Somerset-Oos) gaan boer. Hy en sy gesin het eers saam met Hendrik Potgieter en later saam met Gerrit Maritz getrek en hulle gaan vestig by Waschbank (naby Dundee). Die anneksasie van die Republiek van Natalia deur die Britte in 1842 het die huisgesin aangespoor om na Ohrigstad se omgewing te trek. Hulle het om en

²⁰ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 212-223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, pp. 201-204; N.A. Coetzee, *Die geskiedenis van Rustenburg ongeveer van 1840-1940*, p. 560; N.A. Coetzee en E.M. Erasmus, Die lewensverhaal van pionierboer en Voortrekker Lourens Abraham Erasmus, *Suid-Afrikaanse tydskrif vir Kultuurgeskiedenis* 13(2), November 1999, pp. 20-38; G. Kleingbiel (red.), Erasmusrand, deurweek in geskiedenis, *Onderling* 21(4), Februarie/Maart 1988; A. Pillans, Die kasteel is weer ordentlik!, *Taalgenoot* 59(6), Junie 1990, pp. 8-9; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak* 7, Augustus 1991, deel 2.

²¹ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 222- 223; C.C. de Villiers en C. Pama, *Geslagsregister van die ou Kaapse families I*, pp. 204; N.A. Coetzee, *Die geskiedenis van Rustenburg ...*, pp. 560- 561;TAB: Boedel 1127.

by 1844 in die omgewing van die latere Pretoria (nou bekend as Irene) gaan woon.²²

Dit is belangrik om te meld dat elke een van die oorspronklike huisgesinne van die Potgieter Trek as burgers van die nuwe Staat twee plase kon uitkies wat sou tel as hulle burgerreg. So kon hulle een saaiplaas en een veeplaas kry. Dié plase is gratis deur die Trekowerheid aan die betrokke burger gegee deur die veldkornet en landdros en is in die register aangeteken. Elke plaas se grootte is bepaal met 'n perd op 'n stappie wat een uur in elke windrigting gestuur is. Dit was die verantwoordelikheid van die veldkornet. Dit is bereken dat 'n perd 25 Kaapse Roede per minuut gestap het en 'n uur van baken tot baken sou ongeveer uitwerk op 3 600 tot 3 750 morge. Volgens vandag se se metings is dit ongeveer 3 100 hektaar (1 hektaar = 10 000m²). So het Daniel Jacobus Erasmus (senior) die plaas Swartkop 356 JR Pretoria op 15 September 1856 as 'n regeringstoekenning ontvang.²³

R. Searle meld dat Daniel Jacobus Erasmus (b3c12d3) en sy vrou, Cornelia Jacoba Susanna Kruger sestien kinders gehad het in teenstelling met J. A. Heese wat net dertien kinders noem. Volgens Searle was daar nege seuns en een dogter wat nog gelewe het toe hulle uit die Kaapkolonie getrek het. Daar is drie seuns tydens die trek oorlede en die oorblywende ses seuns het saam na Transvaal getrek waar hulle hulle naby die Hennopsriviervallei gevestig het. Daniel Jacobus (b3c12d3) het die plaas Swartkoppies/ Swartkop gekry wat die huidige dorpsgebiede van Valhalla, Clubview en Eldorainge ingesluit het. 'n Sekere veldkornet G. J. Kruger is afgevaardig om dié plaas op 8 Augustus 1841 te inspekteer. Dus was Daniel Jacobus (b3c12d3) reeds voor 1844 naby Pretoria gevestig.²⁴

²² J.A. Heese en R. T.J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 222-223; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak 7*, Augustus 1991, Deel II.

²³ N. A. Coetzee, *Die gekiedenis van Rustenburg ongeveer van 1840-1940*, pp.6-7, 109.

²⁴ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 222-223; N. H. Coetzee, *Die geskiedenis van Rustenburg ongeveer van 1840-1940*, pp. 90, 92; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak 7*, Deel II.

Daniel Jacobus (b3c12d3) het sy woning langs die Hennopsrivier (in dié omgewing bekend as Sesmylspruit) so ongeveer 0,8 km stroomop van die huidige Wierdabrug opgerig. Dié brug is verteenwoordigend van die staalbrûe wat deur die Zuid-Afrikaanse Republiek opgerig is en is vandag 'n nasionale gedenkwaardigheid. Daar is ook 'n gedenkteken op die (Zwartkop) gholfbaan opgerig om die ou plaasopstal en familiebegraafplaas aan te dui. Daniel Jacobus (b3c12d3) is gerespekteer en bemin as 'n sterk leierspersoon van sy gesin en hy het as Oupa Swartkoppies bekend gestaan.²⁵

Volgens die boedel van Cornelia Jacoba Susanna Erasmus (gebore Kruger) is sy die weduwee van haar eggenoot, Daniel Jacobus Erasmus wat op 2 November 1875 gesterf het. Die navorser kon nie die boedel van Daniel Jacobus Erasmus opspoor nie. Daar is geen dokumentasie wat aandui dat daar 'n boedel van hom was nie. In die boedel van Cornelia Jacoba Susanna Erasmus was daar tien erfgename wat almal 'n gelyke deel van die bedrag van £ 2308. 2. 6 sterling (1 £ = R 2) sou erf wat die som van £ 230.16.3 sou uitmaak vir elke erfgenaam. Verder het al die erfgename roerende goedere soos tafels, stoele ensovoorts geërf. Al wat Carel Jacobus Erasmus geërf het was vyf boeke. Daar word aangeneem dat Carel Jacobus ten tye van sy moeder se dood nog geleef het, aangesien hy geërf het en daar geen verwysing in haar boedel gemaak is dat hy oorlede is nie. Carel Jacobus Erasmus is dus na sy moeder ook in 1902 en wel op 12 Oktober, oorlede.²⁶

Volgens die sterfkennis van Carel Jacobus Erasmus is hy gebore in Uitenhage in die Kaapkolonie en hy was 'n burger van die Suid-Afrikaanse Republiek. Volgens sy sterfkennis word sy ouers aangegee as Daniel Jacobus Elardus Erasmus en Cornelia Jacoba Susanna Kruger.²⁷

²⁵ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, pp. 22-223; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak 7*, Deel II.

²⁶ TAB: Boedel: MHG 0/19552.

²⁷ TAB: Boedel: MHG 1127.

Carel Jacobus Erasmus is met sy tweede huwelik met Hester Petronella Erasmus (gebore Noortman) buite gemeenskap van goedere getroud. Carel Jacobus Erasmus het al sy kinders by sy eerste vrou, Martha Louisa Erasmus (gebore Prinsloo) wat oorlede is op 30 Augustus 1898, gehad. Carel Jacobus Erasmus het op 12 Oktober 1902 in die huis van D. E. Schutte op die hoek van Prinsloostraat en Visagiestraat in Pretoria gesterf. Sy vier kinders, Daniel Jacobus Elardus Erasmus, Jochemus Johannes Petrus Erasmus, Martha Louisa Schutte (gebore Erasmus) en Cornelia Susanna Jacoba Marnewick (gebore Erasmus) was almal mondig. Carel Jacobus Erasmus het roerende en onroerende goedere nagelaat en sy boedel was volgens skatting meer as £ 100 werd.²⁸

As 'n mens veronderstel dat Carel Jacobus Erasmus hom streng by familiename gehou het, beteken dit dat sy vader se name wel Daniel Jacobus Elardus Erasmus was, soos dit ook aangegee word op Carel Jacobus se sterfkennis. Met hierdie inligting van die ekstra naam wat nie op ander dokumente aangegee word nie, kon die boedel van Carel Jacobus Erasmus se vader nog steeds nie gevind word nie.

Daniel Elardus Erasmus (Danie Doringkloof) (b3c2d3e5) is dan Carel Jacobus Erasmus se broer. Daniel Elardus het reeds in 1841 die omgewing waar Pretoria later sou ontstaan, besoek. Hy was lid van 'n kommissie wat deur die Natalse Trekkers afgevaardig is om die omgewing noord van die Vaalrivier te verken. Só vestig Daniel Erasmus hom dan in 1844 op die plaas Doornkloof waar hy 'n suksesvolle veeboer was. Hy het 'n groot opstal, ongeveer waar die Volle Evangelie Kerk se teologiese skool vandag staan, langs die Hennopsrivier opgerig. Dominee Andrew Murray (9 Mei 1828 – 18 Januarie 1917) het in 1849 Doornkloof besoek en dit het toe die Kerkplaas van die omgewing

---

²⁸

TAB: Boedel: MHG 1127.

geword. Daniel Elardus se huwelik met Susara Mageretha (Sara Margaretha volgens J. A. Heese) Jacobs het drie seuns opgelewer waaronder Daniel Jacobus Elardus (b3c12d3e5f?) wat kommandant geword het.²⁹

Daniel Jacobus Elardus Erasmus (b3c12d3e5f?) is op 4 Maart 1845 op Doornkloof gebore en hy is heel waarskynlik die bekendste van die Erasmusse wat hulle langs die Hennopsrivier kom vestig het. Hy is reeds op tienderjarige ouderdom betrokke by die Transvaalse Burgeroorlog (1860-1864). Sy familie was volgelinge van generaal S. J. Schoeman en was teen kommandant-generaal Paul Kruger. Daniel Jacobus Elardus neem in 1865 deel aan die Basoeto-oorlog en daarna neem hy ook deel aan die Eerste Vryheidsoorlog. In 1880 ruk hy saam met generaal Frans Joubert op na Bronkhorstspuit. Hy is op pad na Bronkhorstspuit gekies as vegkommandant en hy het 'n belangrike rol gespeel by die beleg van Pretoria (1880-1881). Hy is ook by Rooihuiskraal lig gewond. So kan 'n mens sy militêre loopbaan en selfs later sy rol in die politiek asook sy beesboerdery (die teel van Afrikanerbeeste en Friesbeeste) op Doornkloof en later Grootfontein volg. Hy het bekend gestaan as Daniel Kommandant of Swart Daniel. Hy was assistent-kommandant-generaal in die Tweede Anglo-Boereoorlog (1899-1902) en het behoort aan die Pretoria-kommando wat Natal binnegeval het. Hy was 1900 'n oorlogsgevangene in en is na 'n kort tydjie uit op parool om op sy plaas Doornkloof te gaan boer.³⁰

3. Heraldiese wapen

'n Wapen het te doen met die manier waarop mense as lede van 'n familie vir hulle 'n identiteit konstrueer. Dit is van Middeleeuse afkoms. Die

²⁹ J.A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, p. 222; W. J. de Kock, *Suid-Afrikaanse biografiese woordeboek I*, p. 600; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak 7*, Deel II.

³⁰ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagregister II*, p. 222; *Beeld*, 2000-08-05 (Oorlog-Beeld) p. 6; R. Searle, Afsonderlik en trots en vry, *Possak 7*, Deel 2; TAB: A 1443 Band 2.

ridders moes mekaar uitken (veral in gevegsituasies) en hulle het sodoende op hulle uitrustings en in die besonder op hulle skilde simbole geverf.

3.1 Verskille in die Erasmuswapen

In die artikel van N.H. Theunissen is daar 'n afbeelding van die Erasmusfamiliewapen. Op die hoofskild is 'n klimmende eenhoring en daar is ook 'n eenhoring op die helm. In hierdie afbeelding is die helm na voor gedraai, wat onderskeiding sou beteken. Dié posisie van die helm dui op die soewereine prinse en het ses vertikale stawe voor die gesig. Op die uitbeelding in *Die Brandwag* is daar egter net vyf vertikale stawe. In C. Pama se *Die groot Afrikaanse familienaamboek*, is die helmteken na die kant gedraai en die helm is toe. Die geslote helmteken wat in sy profiel geteken word, is bedoel vir die edelmannen, die sogenaamde “*esquires en gentlemen*”. Die leerstroke (dekklede) is in die vroeëre tyd gebruik om die metaal van die ridder teen vlekke en roes te beskerm. Dit kon egter van verskeie materiale gemaak word, maar was meestal van leer. Dit word vandag in die heraldiek gebruik as versiering rondom die wapen en dit lyk amper soos linte. Die Erasmuswapen het 'n goue linkerskuinsbalk oor die klimmende silwer eenhoring met 'n goue horing, maanhare en hoewe in die skildgedeelte met drie swart lelies (*fleur de lis*) daarop. In C. Pama se boek is dit 'n klimmende silwer eenhoring wat uit die helmteken kom. Die dekklede is silwer en rooi.³¹

'n Belangrike punt waarop daar nie genoeg klem gelê word nie, is dat dié familiewapen as sodanig deur die oudste seun oorgeneem kan word. Die

³¹ C. Pama, *Die groot Afrikaanse familienaamboek*, figuur van wapen tussen pp. 96 en 97, 113 ; C. Pama, *Die wapens van die ou Afrikaanse families*, p.122; W.C. Wade, *The symbolisms of heraldry*, pp. 92, 104; N. H. Theunissen, Die familie Erasmus, *Die Brandwag* 8(373), 1945-05-11, p. 25.

jonger seuns mag wel kenmerke van dié familiewapen neem, maar hulle moet hulle eie simbole byvoeg en sodoende kan hulle oudste seuns daardie wapen weer oorneem. Dus sou bogenoemde wapen nie geld vir die Erasmusse van Garstfontein nie. Wat die navorser se punt verder versterk, is dat dié wapen vir die eerste keer gebruik is in 1945 en afkomstig is van 'n familie met dieselfde van, van Frankfort, Duitsland. Die enigste verskil is dat hulle twee vlerke as helmteken het.³²

Indien die Erasmusse 'n eie familiewapen sou verlang, moet hulle na die Staatsheraldikus gaan. Daar kan 'n wapen vir hulle ontwerp word. Die wapen word ook geregistreer sodat niemand anders, buiten die betrokke familie, dit kan gebruik nie.

Die van “Erasmus” beteken “die geliefde”. Dit was die naam van 'n heilige, Erasmus van Rotterdam of Desiderius Erasmus (1466- 1536), wat veral in die 15de eeu gewild was. Erasmus was een van die grootste geleerdes van die Renaissance en leier van die Humanisme. Hy word beskou as 'n voorstander van kerkhervorming.³³

4. Ou familiebegraafplaas

Die ou familiebegraafplaas op Garstfontein was oorspronklik in die nabygeleë plantasie. Volgens 'n opname wat op 14 Januarie 1983 deur dr. H. Petrick gemaak is, was die begraafplaas langs die ou militêre pad naby Wingate Park. Dit was in daardie stadium nog versorg en in 'n goeie toestand. Dr.

³² C. Pama, *Die groot Afrikaanse familienaamboek*, p. 113; Persoonlike inligting: F. Brownell, Staatsheraldikus, Buro vir Heraldiek, Universiteit van Pretoria, Pretoria, 1999-06-30.

³³ C. Pama, *Die groot Afrikaanse familienaamboek*, p. 113; F. Debrabandere, *Verklarend woordenboek van de A-K familienamen in België en Noord-Frankrijk*, p.488; N. H. Theunissen, *Die familie Erasmus, Die Brandwag* 8 (373), p.25.

Petrick merk dan ook op hoe uitsonderlik dit is dat daar so baie grafte sonder grafstene is. Volgens hom is dit moontlik grafte van kinders. In 'n onderhoud wat die navorser met kolonel Bertrand Retief gehad het, vermoed hy dat vandalisme ook 'n groot bydrae gelewer het tot die groot aantal ongemerkte grafte. Volgens kolonel Retief is dit ook moontlik dat mense dit kon neem vir die mooi versierings of om bloot net die graf te skend.³⁴

AVBOB het in 1988 die opdrag ontvang om 33 oorledenes by die Erasmuskasteel te herbegrawe. Die grafte moes geskuif word om plek te maak vir nuwe paaie. Die familiebegraafplaas was geleë in Erasmusrand wat oorspronklik nog deel was van die plaas Garstfontein. 'n Voorwaarde wat gestel is, is dat die grafte weer in presies dieselfde volgorde soos dit oorspronklik was, moes wees. Grafskenders het sekere kopstukke in die ou begraafplaas baie beskadig. Waar die begraafplaas nou geleë is, is dit nie so maklik om grafskending te pleeg nie. Die begraafplaas is nou omring deur 'n muur (ou beeskraal) en dit is op militêre grond.³⁵

5. Vorige eienaars van die plaas Garstfontein

Die kodifisering van reglemente vir plaastoekennings is na 1855 deur die Zuid-Afrikaansche Republiek in werking gestel. Dit het onder meer inligting verskaf oor die opmeting van plase asook die toekenning daarvan in die vroeë jare. In 1839 het Potgieter se metode van die uitgee van burgerregte baie met hierdie

³⁴ T. Andrews, A.G.M. Report tabled by Tom Andrews, *Nuusbrief Genootskap Oud-Pretoria* 2, Augustus 1996, pp. 4-8; Persoonlike inligting: B. Retief, Rooiiaanslaan 45, Hartenbos, 2000-06-13.

³⁵ G. Kleingbiel, *Onderling* 21(4), Februarie/Maart 1988, p. 2; A. Pillans, Die kasteel is weer ordentlik! *Die Taalgenoot* 59(6), Junie 1990, p. 25.

reglement ooreengestem. Alle burgers van die Staat kon op een of meer plase aanspraak maak. Elke burger wat geregtig was op 'n plaas moes sodoende 'n versoek rig aan die landdros van sy distrik. Die landdros sou dan na voldoende bewys van burgerregte die besonderhede aanteken in 'n register, maar eers nadat die aanvraer 'n verklaring dat hy nog nie 'n plaas besit het nie, afgelê het. Die volgende stap was dan inspeksie en die oprigting van bakens om die grense van die plaas te bepaal. Die individu kon dit spesiaal aanvra of dit kon deel wees van 'n algemene inspeksie van 'n blok plase. Volgens die grondwet moes geen plaas groter as 3 000 morg wees nie. Daar was wel die gevalle waar 'n plaas groter was (byvoorbeeld 3 750 morg) en in so 'n geval is die eienaars verplig om addisionele belasting op daardie stuk grond te betaal. Al die plase wat deur die Staat toegeken is het as vaste eiendom getel, maar dit was onderhewig aan 'n algemene reg van weg ten gunste van die publiek en was aan jaarlikse grondbelasting onderhewig. Plase is ook soms tussen 'n paar eienaars opgedeel. Die Kommissies van Inspeksie het gewoonlik uit 'n veldkornet en twee ander persone bestaan. Die Volksraad het in 1882 besluit om 'n landmeter saam met die inspekteurs te stuur en, indien nodig, sou hulle hom as 'n lid van die Inspeksiekommissie aanstel. Dit is dan ingevolge hierdie besluit dat die regering Johan Rissik aangestel het.³⁶

Johan Friedrich Bernhard Rissik (2 Februarie 1857- 26 Augustus 1925) het die pos van "Inspecteur van Werken" bekleed. Hy is in 1895 amptelik as landmeter-generaal van die Zuid-Afrikaansche Republiek³⁷ asook die Minister van Lande en van Naturellesake in generaal Louis Botha (27 September 1862 – 27 Augustus 1919) se kabinet (1907-1910) en die eerste Administrateur van Transvaal na Uniewording. Rissik het 'n landmeter geword en is op 25 Februarie 1882 as regeringsklerk aangestel. In 1883 is hy bevorder tot Klerk van die Landmeter-Generaal. Hy het binne 'n kort tydperk waargeneem as landmeter-generaal en is toe ook daarna in dié betrekking aangestel. Een van sy

³⁶ N. A. Coetzee, *Die geskiedenis van Rustenburg ...*, pp. 8-10, 87.

³⁷ E.M. Minnaar, *Grondleggende argitekture van die Departement Openbare Werke...*, p. 23.

eerste opmetings was die dorp Benoni. Hy het dit dié Bybelse naam gegee wat “seun van my smart” beteken, vanweë Benoni se ongemaklike vorm. Johan Rissik het dan ook die plase soos Garstfontein en Waterkloof opgemeet en gekarteer. Dit is dan ook hy wat die nommers toegeken het, vandaar die gebruik dat die letters JR na die plaasnommer staan.³⁸

Volgens die *List of farms in the Pretoria district, Transvaal, with the names of their registered owners* van 1900 word die volgende persone aangedui as die eienaars van die plaas Garstfontein:³⁹

William Edmund Wilson

Carel Jacobus Erasmus

Andries Johannes Verdoorn

Matthys Johannes de Beer

Guillame Christoffel de Beer

Andries Johannes Vermeulen

Frederik Coenraad de Beer

Hendrik Johannes de Beer

Barend Petrus de Beer

Jacobus Coenraad de Beer

Andries Heyns

Paul Nel

Edward Rooth

Garstfontein is onderverdeel en die stukke is dan verder onderverdeel en verkoop. Sodoende het die lys van eienaars in 1900 op dertien persone gestaan. Die onderverdeling en oordra en verkoop van die dele van die plaas Garstfontein word duidelik uiteengesit in die plaasregister. Dus het Carel

³⁸ C. J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse biografiese woordeboek IV*, pp. 533-534; Rosenthal, E. (red.), *Ensiklopedie van Suidelike Afrika*, pp. 66-67.

³⁹ TKP, Band 152: “List of farms...1900”.

Jacobus Erasmus nie die hele Garstfontein besit, soos dit oorspronklik was nie, en nog minder het hy al die plase tussen Pretoria en Rustenburg besit. Die plase het wel aan Erasmusse behoort, wat aan hulle toegeken is of wat hulle self gekoop het. Dié Erasmusse was egter nie net die een gesin naamlik die Erasmusse van Garstfontein nie. Daar was familie wat plase besit het, maar dit is dan aan al die kinders oorgedra in die testamente. In die meeste gevalle was die familieledede baie verlangs familie en het mekaar selfs nie eens geken nie.⁴⁰ Carel het Garstfontein gekoop, en nie vir 'n perd en fluweelbroek geruil nie soos die mite dit wil hê nie. Niemand van die afstammeling van Carel Erasmus kon bevestig waar dié mite vandaan kom nie.

Volgens 'n verslag wat ingelewer is deur P. Engelbrecht met die akte-onderzoek ten opsigte van die plaas Garstfontein, het die plaasnommer van Garstfontein 428 na Garstfontein 374 JR Transvaal verander. As hierdie onderskeid tussen die nommers nie getref word nie, sal dit die opsporing van korrekte en akkurate inligting bemoeilik.⁴¹

Garstfontein 428 is deur G. Kruger op 9 Augustus 1841 geïnspekteer. Die regering het die transportakte op 14 Maart 1859 aan J. A. Beetge gegee. In die boedel van J. A. Beetge is die plaas Garstfontein op 14 Maart 1859 oorgedra aan Jacobus Cornelis Rademeyer. Jacobus Cornelis Rademeyer dra op 5 Julie 1859 weer 'n gedeelte, volgens die bakens van sekere punte, oor aan Matthys Johannes de Beer.⁴²

Jacobus Cornelis Rademeyer was getroud met Cornelia Johanna Erasmus. Hy is oorlede op 19 Junie 1868. Volgens die plaasregister in die Nasionale Argief

---

⁴⁰ J. A. Heese en R. T. J. Lombard, *Suid-Afrikaanse geslagsregisters II*, pp. 212-223; Plaasregisters: Pretoria Band 16 Folio's 491-506; Persoonlike inligting: T. Andrews, Douglasstraat 41, Pretoria, 1999-11-05.

⁴¹ Geskrewe inligting: P. Engelbrecht, Konsultant, 1993-06-10.

⁴² Plaasregisters: Pretoria Band 16 Folio 491.

lyk dit asof die eiendom in 1875 en 1878 aan al ses sy seuns, oorgedra is. In sy testament bemaak hy die plaas Garstfontein aan die manlike erfgename en hulle moet 'n uitbetaling maak aan Cornelia Jacoba Susanna Rademeyer (dogter) vir die bedrag van £75 (R150). Die erf wat aan Cornelia Jacoba Susanna Moll (Rademeyer) bemaak is, is op haar man se naam, Cornelius Petrus Moll getranspoteer. Met die toestemming en goedkeuring van die mondigte erfgename is die 245 skape vir versorgingsdoeleindes oorgelaat aan die weduwee, Cornelia Jacoba Rademeyer (gebore Erasmus) en haar onmondige kinders vir vruggebruik. Sy mag egter nie die skape verkoop en wins daaruit maak nie, want die skape is aan die kinders bemaak. Volgens Jacobus Cornelis Rademeyer se boedel erf Jacobus Cornelis Rademeyer (junior), Daniel Jacobus Erasmus Rademeyer (dit is opvallend hoe die Erasmus familienam hier deurslaan van sy moeder se kant) en Pieter Stephanus Johannes Rademeyer op 1 Maart 1875 elkeen 'n derde van die plaas Garstfontein.⁴³

Pieter Stephanus Johannes Rademeyer verkoop 'n sesde gedeelte aan Daniel Jacobus Erasmus Rademeyer vir £100 (R200). Pieter Stephanus Johannes Rademeyer verkoop nog 'n sesde aan Jacobus Cornelis Rademeyer vir £100.⁴⁴

In die boedel van Jacobus Cornelis Rademeyer is twee derde gedeeltes op 10 Januarie 1876 vir die bedrag van £50 (R100) oorgedra aan Lourens Theodorus Rademeyer en Theodorus Cornelis Johannes Rademeyer. Lourens Theodorus Rademeyer en Theodorus Cornelis Johannes Rademeyer het hulle twee derde gedeelte in 1879 vir die bedrag van £600 (R1200) aan Carel Jacobus Erasmus verkoop.⁴⁵

---

⁴³ TAB: Boedel: MHG 0/109A; Plaasregisters: Pretoria Band 16 Folio 491.

⁴⁴ Plaasregister: Pretoria Band 16 Folio 491.

⁴⁵ Aktenommer: T24/1876; Plaasregister: Pretoria Band 16 folio 491.

In die boedel van Jacobus Cornelis Rademeyer het Carl Frederik Abraham Rademeyer 'n derde gedeelte van 'n gedeelte volgens die bakens vir £250 (R500) op 31 Maart 1875 gekoop. Carel Frederik Abraham Rademeyer het sy derde gedeelte op 30 Augustus 1875 aan Carel Jacobus Erasmus vir die som van £50 verkoop.⁴⁶

Carl Jacobus Erasmus en Albert Brodrick, volgens die opname van plaaseienaars wat in 1900 gedoen is, het saam die plaas Waterkloof 29 besit.⁴⁷

Carel Jacobus Erasmus verkry Daniel Jacobus Erasmus Rademeyer se helfte van die oostelike helfte van Garstfontein no. 428 in 1877 vir £400 (R800). Jacobus Cornelis Rademeyer verkoop sy onverdeelde helfte van die onverdeelde oostelike helfte van Garstfontein no. 428 in 1878 vir die bedrag van £500 (R1 000) aan Carel Jacobus Erasmus.⁴⁸ In totaal het Carel Jacobus Erasmus £1 850 (R3 700) betaal vir die Garstfontein gedeeltes.

Carel Jacobus Erasmus en sy vrou Martha Louisa Erasmus (gebore Prinsloo) het Garstfontein nommer 428 in stukke verdeel en bepaal in hulle testament, gedateer 25 Julie 1898, dat die plaas van 4 150 morg en 63 vierkante roede bemaak word aan Jochemus Johannes Petrus Erasmus, Johan Coenraad Marneweck en Daniel Engenatius Schutte. Die drie erfgename moes egter ooreenkom oor die nuwe grense wat getrek is.⁴⁹

Carel Jacobus Erasmus bemaak die plaas Grootvlei nommer 127 en £ 2 000 (R4000) aan sy vrou, Hester Petronella Erasmus. Hy benoem al sy kinders uit

⁴⁶ Aktenommer: T 1392/1875; Plaasregister: Pretoria Band 16 Folio 491.

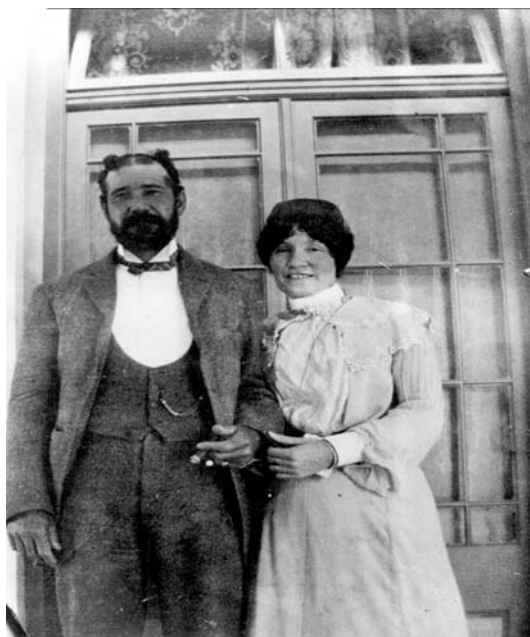
⁴⁷ TAB: TKP Band 152, List of farms in the Pretoria district, Transvaal...p. 21.

⁴⁸ M. Petersen, Pretoria se kasteel in glorie herstel, *Sarie*, 1990-03-21, pp. 30-32; A. M. van Schoor, Kasteel op boereplaas, *Die Brandwag* 10 (390), 1945-09-07, p. 20; Aktenommer: T1164/1877; Aktenommer: T 288/1878.

⁴⁹ Aktenommer: T 7322/1903.

sy eerste huwelik en dié wat moontlik uit sy tweede huwelik verwek kon word as sy enigste erfgename en hulle moet alles gelykop erf. Carel Jacobus Erasmus se skoonseun, Johan Coenraad Marneweck en Carl Jacobus se vrou, Hester Petronella Erasmus is aangesê om as eksekuteurs op te tree.⁵⁰

In 1903 is 'n gedeelte van die plaas Waterkloof nommer 29 ook aan Jochemus Johannes Petrus Erasmus oorgedra. Jochemus Johannes Petrus Erasmus het 'n gedeelte van die gedeelte uit die boedel van Carel Jacobus Erasmus op 25 Augustus 1903 gekry.⁵¹

Figuur 7: Jochemus Johannes Petrus Erasmus en sy vrou Johanna Jacoba Erasmus (geb. Van Schalkwyk).

Foto: B. Nell, Krygkor fotoversameling,s.a.

⁵⁰ TAB: Boedel: MHG 1127.

⁵¹ Aktenommer: T 7322/1903; Plaasregisters: Pretoria Band 16 Folio 493.

Jochemus Johannes Jacobus Erasmus is in 1940 in die woonhuis op Garstfontein oorlede. Hy het roerende en onroerende goedere nagelaat en sy boedel is op meer as £ 300 (R600) geskat. Jochemus Johannes Petrus Erasmus en sy vrou Johanna Jacoba Erasmus het 'n gesamentlike testament gehad waarin die langlewende die vruggebruik van al die plaasgronde kon kry. Die meubels in die woonhuis op Garstfontein moes onder die kinders verdeel word. 'n Verdere bepaling was dat indien die langlewende weer sou trou, die tweede huwelik buite gemeenskap van goedere moes geskied. Indien 'n kind insolvent sou raak, kon sy erfdeel nie opgee's word nie; die ander kinders sou dit dan erf of daar sou 'n trust geskep word wat die kind dan sou help, maar hy of sy mog dit nie gebruik om sy of haar insolvensie nietig te maak nie. Daar is ook streng bepalings indien 'n kind sou sterf voordat daar wettige afstammeling was. In so 'n geval kon die kind se eggenoot op die erfdeel aanbly en vruggebruik kry, maar die ander kinders sou dan die reg hê op daardie erfdeel. Indien 'n kind tot sterwe sou kom en wettige afstammeling hê, sou daardie wettige afstammeling die kind se erfdeel kry.⁵²

Jochemus Johannes Petrus Erasmus (onder die kuratorskap van sy vrou Johanna Jacoba Erasmus, gebore Van Schalkwyk) skenk op 1 Oktober 1938 gedeeltes (gedeelte van 'n gedeelte van 'n gedeelte) aan Jochemus Johannes Petrus Erasmus (junior), Albertus Philippus Jacobus Erasmus en Johanna Jacoba Pienaar (gebore Erasmus, weduwee). In die oorspronklike testament van Jochemus Johannes Petrus Erasmus (senior) bemaak hy die plaas Garstfontein se twee dele wat bymekaar lê aan sy dogter Johanna Jacoba Pienaar. Die oorblywende gedeeltes van Garstfontein word aan Jochemus Petrus Jacobus se seuns, Jochemus Johannes Petrus (junior) en Albertus Philippus Jacobus Erasmus bemaak. Die seuns erf ook die oorblywende gedeeltes van Buffelsdrift nommer 131, Waterkloof nommer 29 en

---

⁵²

TAB: MHG 3668/40.

Haakdoornbult nommer 344. Die testament bepaal verder dat Jochemus Johannes Petrus Erasmus (junior) 200 morges meer moet kry as sy broer Albertus Philippus Jacobus, omdat laasgenoemde die woonhuis op Garstfontein kry. Daar word dan in detail ingegaan op die presiese plek waar die grens langs die fontein getrek moes word.⁵³

Johanna Jacoba Erasmus is op 14 Desember 1948 in die woonhuis op Garstfontein nommer 428 oorlede. Sy het roerende en onroerende goedere nagelaat en die boedel was na skatting meer as £300 (R600) werd. Jochemus Johannes Petrus Erasmus (junior) het sy adres as eksekuteur soos volg opgegeef: Garstfontein p/a Paramount Brick Works (Pty.) Ltd., Erasmusgebou Kerkplein, Posbus 125, Pretoria. Volgens kolonel Bertrand Retief was dié Erasmusgebou op Kerkplein 'n bank gewees en volgens gerugte het selfs Paul Kruger geld by die Erasmusse geleen. In 1886 het die Pretoria Openbare Biblioteek reeds bestaan. Dié biblioteek en die Staatsbiblioteek het in 1893 verenig. Op 7 Junie 1894 is die nuwe biblioteekversameling aan die publiek oopgestel. Dit was toe in die Erasmusgebou (in 1955 as die Equitygebou bekend gestaan) op Kerkplein gehuisves.⁵⁴ Die Erasmusgebou het nie aan die Erasmusse van die Erasmuskasteel behoort nie, maar wel aan 'n Erasmus van Brakfontein.⁵⁵

Die eiendom van Jochemus Johannes Petrus Erasmus en Johanna Jacoba Erasmus is in 1938 aan Albertus Philippus Jacobus Erasmus getransporeer. Dit het die resterende gedeelte van die leningsplaas Waterkloof nommer 29 asook 'n sekere resterende gedeelte van Carlsdrift van die eiendomsplaas Buffelsdrift nommer 131 ingesluit. Dan is die resterende gedeelte van die plaas Haakdoornbult nommer 344 asook 'n sekere resterende gedeelte van 'n

⁵³ Plaasregister: Pretoria Band 16 Folio 506; TAB: Boedel: MHG 551/49; TAB: Boedel: MHG 3668/40.

⁵⁴ S. P. Engelbrecht (red. et al), *Pretoria (1855-1955) geskiedenis van die stad Pretoria, uitgegee in die eeufeesjaar 1955*, p. 219; TAB; Boedel: MHG 551/49; Persoonlike onderhoud: B. Retief, Rooiislaan 45, Hartenbos, 2000-06-13.

⁵⁵ Persoonlike inligting: Mev. D.M.C. Pottas..., 2001-05-09.

gedeelte van 'n gedeelte van Garstfontein nommer 428 ook nagelaat aan Albertus Philippus Jacobus Erasmus.⁵⁶

Die resterende gedeelte van 'n gedeelte van die plaas Waterkloof 378 JR en 'n resterende gedeelte van 'n gedeelte van 'n gedeelte van die plaas Garstfontein nommer 374 JR distrik Pretoria is in 1960 aan Jochemus Rasmus (Emus) Erasmus bemaak.⁵⁷

Die gedeelte 81 van die plaas Waterkloof 378 JR Transvaal en gedeelte 329 (gedeelte van gedeelte 17) van Garstfontein nommer 374 is kragtens die Republiek van Suid-Afrika se bepalings van artikel 2(1) van Wet nommer 55 van 1965 van Jochemus Rasmus Erasmus onteien. Jochemus Rasmus Erasmus is in 1977 geheel en al uit die besit van die genoemde grond onthef.⁵⁸

Krygkor word in 1986 die geregistreerde eienaar van gedeelte 99 (gedeelte van gedeelte 81) van Waterkloof 378 JR Transvaal en gedeelte 329 (gedeelte van gedeelte 17) van die plaas Garstfontein 374 JR Transvaal in 1986.⁵⁹

Gedeelte 99 (gedeelte van gedeelte 81) van die plaas Waterkloof 378 JR Transvaal en gedeelte 329 ('n gedeelte van gedeelte 17) van die plaas Garstfontein 374 JR Transvaal word getranspoteer en staan voortaan bekend as resterende gedeelte van die plaas Kasteel 609 JR. Dié nuwe verwysing is in 1992 in gebruik geneem.⁶⁰

---

⁵⁶ Aktenommer: T 17509/1938.

⁵⁷ Aktenommer: T 12747/1960.

⁵⁸ Aktenommer: T 37531/1986.

⁵⁹ Aktenommer: T 47289/1986.

⁶⁰ Aktenommer: T84425/92.

6. Gevolgtrekking

Die feit dat daar soveel teenstrydighede in die verskeie bronne is, het die navorsing bemoeilik, veral ten opsigte van die name wat nie dieselfde gespel word nie, maar dan ook waar daar ekstra name by 'n spesifieke persoon gevoeg word. Die kwessie van die genealogiese nommers wat toegeken word aan die kinders is ook 'n saak van kommer, omdat dit blyk dat elke genealoog sy eie idee het van die hoeveelheid kinders, asook die kinders wat gemeld moet word. Die navorser het besluit om in hierdie stadium dan net ten minste die letter van genealogiese verwysing korrek te hê.

In die voorafgaande gedeelte sien 'n mens ook die inmeekaargeweefde fasette van die Erasmusse van Garstfontein. Die gesteldheid op die familie wat so 'n belangrike rol gespeel het, soos wat 'n mens kan aflei uit die gesamentlike testament van Jochemus Johannes Petrus Erasmus en Johanna Jacoba van Schalkwyk wat absoluut seker gemaak het dat die gronde binne die familie sou bly. Dit word ook gesien in die testament van Albertus Philippus Jacobus Erasmus waarin hy bepaal dat Jochemus Rasmus Erasmus eers sy erfdeel of grond sou kry wanneer hy 30 jaar oud is. Ongelukkig sou hulle nie die regering se onteiening en planne vir die nuwe hospitaal¹⁶ kon keer nie. Gelukkig het dit nie gerealiseer nie, en die Erasmuskasteel het "oorleef" en staan as 'n herinnering maar ook 'n simbool van hoop vir oorlewing vir ander historiese geboue.

Die navorser het 'n hele paar leemtes geïdentifiseer wat opgevolg moet word. So sal Daniel Jacobus Elardus (b3c2d2e5 of b3c12d3) se ouers vasgestel moet word by wyse van sy doopregister of ander bronne soos sy geboortesertifikaat of huweliksertifikaat wat moontlik 'n leidraad kan gee tot die ontknoping van die probleem.

---

⁶¹

Akademiese Hospitaal